

ג). ואם לא עשה מעשה – לא עבר על הלאו כלל. ולפי זה המקיף את עצמו לרב אשי – חייב אחת. [ועוד הוסיף נדבך על חידושו (במהדו"ד שם יב,ה) שאף לרבא אינו חייב משום 'ניקף' וכשהקיף עצמו לוקה רק משום 'מקיף'. ע"ש].

ולשיטה זו צריך לומר שסיוע הניקף ייחשב כמעשה הקפה. וצ"ב הלא הזמנתו והמצאתו אל התער אינה אלא הכנה, וכקושיית רעק"א. ואילו אחיות ראשו במצב נטוי, חידוש הוא לומר שייחשב כמעשה הקפה. ויש לפרש כמו שצייד הגרנ"ט (שם) שממשעות 'לא תקיפו' שכולל גם את הניקף, למדנו שבאיסור זה אף גרמא והזמנה אסור, שהמניח להקיף הרי הוא כמקיף.

'יכול אפילו שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים, תלמוד לומר לנפש – אינו חייב אלא על המת בלבד' – ולא כשמצטער על דבר אחר, שאז פטור ומותר. כן כתב בשלחן ערוך (יו"ד קפ"ו). ואולם הב"ח כתב שאסור הדבר.

ושמא נחלקו האם שייך כאן איסור חבלה בעצמו, או כיון שעושה כן כדי להפיג צערו – אין איסור. (וע' במה שהעיר מכאן בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סו ד"ה ויש להביא ראיה).

דף כא

'אמר שמואל: המשרט בכלי חייב... הוא דאמר כר' יוסי' – מדברי הריב"ן והרמ"ה (מובא בנמו"י) והריטב"א (כאן ובקדושין לה) מבואר שלדעת שמואל, המשרט ביד או בכלי חייב שתיים, משום ושרט לנפש ומשום לא תתגדדו. [וצריך באור מדוע שמואל נקט בסתם 'משרט בכלי חייב' ולא 'משרט – בין ביד בין בכלי חייב שתיים'].

ודעת הרמב"ם (עכו"ם יב, יב-יג) שלוקה אחת. ופרש בלחם משנה שהרמב"ם הולך כשיטתו (בספר המצוות שורש ט) שאין לוקין על הכפלת לאוין לאותה עבירה, אלא אחת [ומובן שנקט שמואל 'חייב' סתם ולא 'חייב שתיים']. ועיקר חידושו של שמואל הוא שהמשרט בכלי נקרא 'משרט', שאם התרו בו משום ושרט לנפש – חייב, שלא נאמר אין שריטה אלא ביד (ערוך לנר).

'גילוח שיש בו השחתה – הוי אומר זה תער' – סברת תנא קמא, כתב הריב"ן ועוד, לפי שמלקט ורהיטני אינם דרך גילוח. ולפי זה נראה שכל שהוא דרך גילוח, אין בו חילוק אם הוא תער ממתכת או מכל חומר אחר – לעולם אסור. כן הורה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה קא) אודות מכונת גילוח שניתן לעשותה עם סכין מפלסטיק חזק וחד. וכתב שם שאין הבדל מאיזה חומר עשויה הסכין, כאמור.

'כתב ולא קעקע, קעקע ולא כתב – אינו חייב, עד שיכתוב ויקעקע' – [כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. וזה היה מנהג העכו"ם שרושמין עצמן לעבודת-כוכבים כלומר שהוא מכור לה ומורשם לעבודתה. ומעת שירשום באחד מדברים הרושמין אחר שישרוט באי זה מקום מן הגוף, בין איש בין אשה – לוקה (לשון הרמב"ם – עכו"ם יב,יא).

– יש מן הראשונים שנראה מדבריהם שאף על פי שאינו חייב אלא בכתיבה עם קעקוע, מדרבנן אסור אפילו באחד מהם. (ע' תוס' גטין כ: ועוד. אבל משום 'חצי שיעור' האסור מן התורה [ויש אומרים אף באיסורים שאינם

של אכילה] – ליכא, שאין כאן חסרון שיעור רק חסרון בעצם פעולת האיסור). ויש שנראה מדבריהם שמותר הדבר. (ע' יראים שלה, ג ובתועפות ראם; משנת חכמים).
ויש מן האחרונים שאסרו משום כך לרשום על הגוף כל רישום שהוא של קיימא (מנחת חינוך; ספר 'קובץ').
עפ"י בירור הלכה).

*

הנה לקט קיצורי דינים מתוך מה שהעלה הגר"ח קניבסקי שליט"א בקונטרסו 'פתשגן הכתב' – הלכות כתובת קעקע. (וציין בהקדמתו שם שאין לסמוך על זה למעשה אלא יש לעיין במקורות הדברים):
דעת רוב הראשונים שהשריטה קודמת לכתובה, ויש אומרים להפך. ואם היפך הסדר, בין למר ובין למר – פטור אבל אסור מדרבנן. ויש אחרונים שכתבו שבשניהם חייבים.
ואינו חייב עד שיעשה את שתי הפעולות, הכתיבה והשריטה, במזיד ובהתראה. ודי בהתראה על הפעולה הראשונה אם עושה מיד לאחריה את הפעולה השנייה.

שרט ולא מילא בצבע – לדעת הרא"ש אין בזה אפילו איסור דרבנן. וכן נראה דעת המאירי. אבל מדברי התוס' נראה שאסור מדרבנן, וכ"כ כמה אחרונים. וכל זה בשרט ולא צבע, או בליבון בברזל רותח, אבל בכותב בדיו על בשרו בלי שריטה – אין שום ראייה מדברי התוס' לאסור. ויש מי שמחמיר גם בזה. ונראה שעל הצפורן אין להחמיר כלל. ואפילו על בשרו – המקל לא הפסיד, כיון שאינו כתב המתקיים כלל. ונראה שגם בשרט ולא צבע אין להחמיר אלא בעשה כעין אותיות או ציור, אבל לא שריטה בעלמא.

החוקק חייב בין ביד בין בכלי. ובכל מקום בגוף, ואפילו בראשו ומכוסה בשערות וכן בבית הסתרים. אבל בצפורן או בשיניים – מסתבר שפטור.

לדעת רוב הראשונים אין חיוב אלא בכתב שנשאר שם לעולם, ואם לא כן – אין איסור אלא מדרבנן. ויש אומרים שחייב אפילו אם הכתב נמחק לאחר זמן רב. ואולי צריך שישאר עכ"פ רושם.

מדברי כמה ראשונים משמע שאין חייב עד שישרוט כעין אותיות [וחייב בכל לשון], ובספר החינוך כתב אפילו על אות אחת חייב. ודעת הראב"ד והר"ש משנץ שאפילו רושם בעלמא ושאר צורות – חייב עליהם, אך יש אומרים שמ"מ צריך שיהא צורה מסוימת או רושם שלם, לא שריטה בעלמא. אבל במנחת חינוך כתב שלדעה זו חייב בכל שריטה. ולדעת הכל, מדרבנן אסור בכל שריטה.

דעת מקצת פוסקים שאינו חייב עד שיכתוב שם עבודה זרה (כר' שמעון). [ויש אומרים אפילו כתב סימן לע"ז חייב. וצ"ע], ומ"מ איסור דרבנן יש בכל כתיבה. אבל דעת רוב הפוסקים שחייב על כל כתיבה שהיא.

הכותב כתובת קעקע, מלבד איסור 'כתובת קעקע' לוקה גם משום לאו דובחקתיהם לא תלכו אם התרו בו. ואפשר שזה רק בשכתוב על גבי ידו ולא במקום אחר. ויש אומרים שהכותב בבשר חברו לא עבר משום 'ובחקותיהם'. וצ"ע.

ובמקום שדרך עובדי ע"ז בכך ועשאה לע"ז – לוקה גם משום לא תעבדם הגם שאין דרך ע"ז זו בכך. ואם דרכה בכך ונתכוין לעובדה – חייב סקילה אם התרו בו לע"ז.

האיסור קיים בין על הכותב בין על הנכתב, ואם הנכתב סייע לו – לוקה גם הוא. ואפילו אם הכותב הוא נכרי – לוקה הנכתב אם סייע.

הכותב על עצמו יש אומרים שלוקה פעמיים, אבל דעת רוב הראשונים שאינו לוקה אלא אחת.

הכותב על קטן – חייב. על גוי, אפילו גר תושב ואפילו עבד שלא מל וטבל – פטור. ויש מסתפקים בכתב על גוי. אבל על בעלי חיים ודאי פטור. וכן הכותב על בשר המת – פטור.

*

ר'ב ביבי בר אבבי קפיד אפילו אריבדא דכוסילתא' – פירוש, סריטה קלה וקטנה שעושה המקיז דם
(עפ"י ערוך ערך 'כסילתא' וע"ע 'פגרא').

שמעתי להעיר מפ"ק דברכות דר'ב ביבי מלי עיניה באפר שונרא כדי לראות השדים, וניזוק. ושמו מחמת מעשה זה הבין שיש להתרחק ביותר מן הדומה לדומה.

'אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה – חייב על כל אחת ואחת' – בפשטות הכוונה היא
שההתראות חלוקות זו מזו, לפני כל שתיה ושתיה. (וכן פרשו התוס' בנזיר מב. וכן משמעות הלשון בחולין (פב):
'אל תשתה והוא שותה, אל תשתה והוא שותה – חייב על כל אחת ואחת').

ואולם בירושלמי (בנזיר) אמרו שאף השותה צלוחית של יין ויש בה עשרה כזיתים, והתרו בו מלכתחילה שאם ישתה הכל יחוייב בעשר מלקיות – לוקה עשרה. וכן פרשו הרמב"ם והרע"ב בנזיר (שם). וע"ע שם במפרשים; תורי"ד קדושין עז; זרע אברהם ד,יא; אגרות משה או"ח ח"א קסב).

אפשר שתלוי הדבר בדין התראת ספק; לפי האומר אינה התראה, אף כאן הלא אין ודאות, אף לא לשותה בעצמו, שימשיך לשותות אחר כך, ואין כאן קבלת התראה ודאית, וכמו שכתבו ראשונים (רשב"א וריטב"א שבועות טז): לענין נזיר בבית הקברות או טמא במקדש, שאם צריך שהייה, אפשר דהוי התראת ספק, שמו לא ישהה. ולפי"ז מובן שהתוס' נטו מדברי הירושלמי, כדי לפרש המשנה אליבא דכולי עלמא).

וכתב הריטב"א: כשהתרו בו וחזרו והתרו, אין צריך לפרש בכל התראה את האיסור והעונש, אלא כיון שאמרו לו 'אל תשתה' 'אל תשתה' די, כיון שההתראה הראשונה היתה כדין, ועל לשון התראה ראשונה הם סומכים.

(ע"ב) '...וכלאים בכרם, ובשביעית...' – הקשו אחרונים ז"ל, הלא לשיטת ר' עקיבא ועוד תנאים
(בכלאים ז,ד ה), אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואם סיכך גפנו על גבי תבואת חברו – לא נאסרה התבואה. ואם כן, הלא בשביעית התורה הפקירה פירותיו ומדוע ילקה משום כלאים [והרי רצו להעמיד מתניתין כר' עקיבא]?

ויש שחילקו בין איסור הפירות ובין ה'לאו' – שהוא שייך אף בשל חברו (זכר יצחק ח"א ז,ב. וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ג סה,א). ויש שאין מחלקים בכך, לפי מה שכתב הר"ש שמקורו של ר' עקיבא מקרא דלא תזרע או מכרמך – ממילא שמענו למעט גם לענין אזהרה.

ויש לומר, כיון שהאיסור חל קודם ההשרשה, ובוריעה לבדה הוא לוקה – ובאותה שעה הזרעים עדיין שייכים לו, וגם הגפנים שלו, שהרי אין הזמורות הפקר בשביעית (כמו שכתב הר"ש. ואולם אין הדבר מוסכם – ע' הפלאה כתובות פ; אחיעזר שם; שבת הלוי ח"ב סו"ס קסה) – הלכך יש כאן 'כרמך' וזריעה של בעלים. ובלאו הכי יש לומר שתנא דמתניתין סבר בענין זה כשיטת החכמים החולקים, שאדם אוסר את של חברו (עפ"י חזון איש שביעית יט, כא. וכן צידד בזה בשו"ת אחיעזר שם).

'אי לא דקילסך גברא רבה הוה אמינא...' – בירושלמי (כלאים ה,א) מצינו בר' ינאי שקילסו הרבה לר' יוחנן וקרא עליו 'תן לחכם ויחכם עוד'. עי"ש (מחכם אחד).

מלשון 'קילסך' משמע שריש לקיש נעשה תלמיד חבר לרבי יוחנן, שאם לא כן, היה לו לומר 'קילס למר' (שו"ת מהר"ם מינץ, בסופו – ענף ראשון, בהגהה. וע' גם כתובות נד: פד: שאמר רבי יוחנן אבל מה אעשה שכנגדי חלוק עלי'. וע"ע ירושלמי ריש גטין).

'המנכש והמחפה בכלאים – לוקה. רבי עקיבא אומר אף המקיים' – הערוך (ק"ס ב) כתב שרבי עקיבא סובר לאו שאין בו מעשה לוקים עליו.

(וכן משמע מרש"י מו"ק ב: וכן מבואר בראב"ד (כלאים א,ג). ולפי זה אפשר שחכמים אינם פוטרים אלא במקיים ללא מעשה, אבל כשעושה מעשה – לוקה אף לחכמים [וללא מעשה יש איסור תורה אלא שאין לוקין]. וכן נראה בירושלמי (כלאים ה,א). ואולם מהסוגיא בתחילת מו"ק מבואר שגם בעושה מעשה נחלקו רבי עקיבא וחכמים, שהרי רבה שם פירש שמנכש חייב משום מקיים וכולה רבי עקיבא, אבל לחכמים פטור. וכן כתב בבית הלוי (ח"א לה, י. ועע"ש בכל הענין). ואכן הוכיח הטורי-אבן (במגילה יג) מכמה מקומות שתלמודנו חולק על הירושלמי בזה ונוקט שלחכמים אין כלל איסור תורה במקיים כלאים). התוס' (בע"ז סד.) תמדה על דברי הערוך, הלא לעיל (ד:) הוכיחו שרבי עקיבא סובר שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה. ולכן פירשו (וכן פרש"י בע"ז שם ור"ח וריטב"א) שמקיים על ידי מעשה, שעשה להם סייג וגדר כדי לקיימם.

(וע"ע בתוס' שבועות ד סע"א ובחדושי רעק"א. והערוך פירש עפ"י הירושלמי כנ"ל, וסובר שרבי עקיבא מחייב בלאו שאין בו מעשה, דלא כתלמוד דידן. וצ"ב בלשון התורא"ש ריש מו"ק שנקט כפירוש השני ודלא כרש"י ואעפ"כ הביא לאלתר הירושלמי שנראה מסייע לפרש"י. וע"ע בבירור השיטות במקיים כלאים, בשו"ת שבת הלוי ח"ב קסז).

'יש חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק מלאכות ביום טוב' – מדברי התוס' רי"ד (שבת קלח.) יש ללמוד נפקותא בדין חילוק מלאכות – לענין התראה; העושה מלאכה בשבת, צריך לפרש בשעת ההתראה משום איזו מלאכה הוא מתחייב, שהואיל ולמדו חילוק מלאכות לשבת, הרי זה כאילו כתוב 'לאו' על כל מלאכה ומלאכה בנפרד (וכן משמע בספרי – שלח קיג. וע' גם בתוס' ובתורי"ד מו"ק ב: ויש סוברים שאין צריך להוכיח שם המלאכה. כ"נ בתוס' בכמה מקומות. ע' בספר מנחת חינוך לב, א). ואילו ביום טוב שאין בו חילוק מלאכות, די בהתראה משום לא תעשה כל מלאכה ואין צורך לפרש שם המלאכה (מה"א).
יצוין שמדברי הריטב"א (מו"ק ב:) משמע שנקט אף ביו"ט צריך התראה משום שם המלאכה.

דף כב

זאם איתא, משום הבערה לא מחייב, דהא איחייב ליה משום בישולו' – ומדובר באופן שפעולות